Rolul bibliotecarului în societatea contemporană

Prof. univ. dr. ***Mircea REGNEALĂ***

Introducere

În literatura de specialitate occidentală, în ultimele decenii au apărut mai multe studii care analizează măsura în care biblioteconomia este o disciplină instituționalizată. Aprecierea cvasiunanimă este că biblioteconomia este într-adevăr una din cele mai instituționalizate discipline. Se aduc în acest sens argumente: educația de bibliotecă se desfăşoară în bună parte în biblioteci şi chiar multe şcoli de bibliotecari sunt localizate fizic în clădirile bibliotecilor. Instituționalizarea se reflectă şi în numele asociațiilor profesionale. Astfel în lumea occidentală se vorbeşte mai frecvent de "library associations" decât de "librarian associations"; acelaşi argument se aplică şi în cadrul şcolilor de specialitate care sunt denumite "library schools" şi nu "librarian schools". Una din explicațiile acestei situații ar fi aceea că bibliotecarii au apărut după ce bibliotecile erau deja constituite şi au avut inițial un rol cu totul lipsit de importanță. Se ştie că multe secole, bibliotecarul nu a fost decât un paznic al cărților. Bibliotecarul ca furnizor de servicii profesionale este un concept nou, o creație a secolului al XX-lea, impusă de creşterea în volum a publicațiilor. Lumea din afara bibliotecilor vorbeşte de bibliotecari ca despre "cineva care are în îngrijire biblioteca şi împrumută cărți", în timp ce biblioteconomia este percepută drept "activitatea care se face în bibliotecă". Din cauză că multe activități din bibliotecă par repetitive şi aparent lipsite de tehnicism, aceeaşi lume nu consideră că bibliotecarul ar fi un profesionist, ci un simplu funcționar. Statutul bibliotecarului continuă încă să sufere ca urmare a acestui fapt. Înseşi relațiile profesionale vorbesc de "vizita într-o bibliotecă" şi numai arareori "de consultarea unui bibliotecar".

Biblioteconomie şi medicină

Vincent E. Giuliano (1) în 1989 făcea o paralelă între biblioteconomie şi medicină. El ajungea la concluzia că bibliotecarul este mai dependent de bibliotecă decât medicul de spital. Bibliotecarul are nevoie de cărți şi de alte instrumente de informare din bibliotecă spre a răspunde la întrebări, a pregăti bibliografii, sau a îndruma lectura. Munca lui nu se poate desfăşura

BDD-A27122 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

în afara bibliotecii. Un doctor poate prescrie medicamente şi fără să fie în spital, în timp ce un bibliotecar, nu este în stare să "prescrie" materiale de lectură dacă nu se află în bibliotecă.

Stricta dependenţă de instrumente fizice are uneori consecinţe nedorite asupra profesiei. Scos din bibliotecă, bibliotecarul este un Icar care şi-a pierdut aripile.

Cele mai importante sarcini actuale ale bibliotecarului sunt cele în care acesta acţionează ca un tip de consultant. Bibliotecarul este sau ar trebui să fie consultant în câmpul informaţiei înregistrate la fel precum doctorul este consultant în probleme de sănătate. După prescrierea medicamentelor de către doctor, bolnavul merge la farmacist să i le identifice şi să i le furnizeze. Prescrierea materialelor de informare sau de lectură este de asemenea o activitate profesională a bibliotecarului şi urmând analogia, localizarea surselor de informare şi a documentelor este uneori o sarcină mai dificilă decât cea a farmacistului.

O altă sursă a instituţionalizării profesiei de bibliotecar provine din faptul că biblioteca a reprezentat şi mai reprezintă încă un confortabil loc de refugiu pentru mulţi bibliotecari care preferă să se piardă între cărţi decât să intre în contact cu utilizatorii.

Procesul de dezinstituţionalizare

În trecut existau bibliotecari care îşi exercitau meseria în afara spaţiului bibliotecii. Un exemplu este dat de Germania care la începutul secolului avea bibliografi specializaţi în bibliotecile universitare cuprinşi în departamentele academice corespunzătoare domeniului lor de competenţă. Această practică însă de integrare a specialistului în informare ca membru component al personalului academic nu s-a extins. Un alt exemplu este aşa-numitul "bibliotecar din clinica medicală" care lucrează într-o bibliotecă medicală şi a cărui activitate este asociată cu îngrijirea sănătăţii oamenilor în spitale participând la conferinţe pe teme medicale şi venind cu sugestii din literatura pe care o cunoaşte în discutarea anumitor situaţii medicale mai complexe etc. În consecinţă, aceşti bibliotecari sunt uşor acceptaţi ca membri legitimi ai echipei medicale prin competenţa lor în materie de literatură de specialitate.

Un experiment interesant legat de dezinstituţionalizare a fost făcut în Marea Britanie cu aşa-numiţii "floating librarians" în sectorul bibliotecii publice. Despre ce este vorba? În bibliotecă lucrează neprofesionişti în timp ce profesioniştii lucrează în afara bibliotecii în relaţie directă cu oamenii pe care îi servesc.

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

Un alt exemplu este dat de “broker-ii de informaţii". Broker-ii de informaţii îi regăsim încă înainte de deceniul al cincilea al secolului trecut, dar numai de două decenii sunt prezenţi cu adevărat în câmpul informaţional. Broker-ul de informaţii este un “bibliotecar-mercenar" care acţionează în virtutea intereselor unor instituţii devenind astfel un “bibliotecar dezinstituţionalizat".

Tendinţa spre dezinstituţionalizarea profesiei este tot mai evidentă în epoca contemporană. Tehnologia calculatoarelor şi telecomunicaţiilor permite din ce în ce mai mult bibliotecarului să-şi îndeplinească obligaţiile în afara bibliotecii.

Tehnologia a influenţat bibliotecile în două moduri diferite.

Iniţial, procesarea automată a fost aplicată în informatizarea bibliotecilor în domeniul gestiunii, al controlului de inventar al publicaţiilor. Aceasta însă nu a avut nici o influenţă asupra destinaţiei propriu-zise a documentelor care rămâne aceeaşi ca acum un secol. Aşadar, o bibliotecă cu gestiune automatizată este numai cosmetic diferită de o alta.

Al doilea aspect legat de aplicaţiile tehnologiei informaţiei în bibliotecă este însă determinant schimbându-ne complet viziunea asupra biblioteconomiei. Este vorba de aplicaţiile informaticii la căutarea, regăsirea, editarea şi distribuirea informaţiei. Accesul la sursele îndepărtate de informaţii, la bazele de date, al căror număr este astăzi de ordinul milioanelor, surse care nu sunt prezente fizic pe rafturile bibliotecilor dar de care bibliotecile şi utilizatorii lor beneficiază în mod deosebit constituie unul din aspectele “revoluţionare" ale biblioteconomiei contemporane. Accesul la aceste noi resurse, în ultimii treizeci de ani înseamnă o nouă dimensiune informaţională a bibliotecilor prin creşterea calităţii serviciilor de informare pe care bibliotecile, îndeosebi cele mici le poate oferi. Sursele de informare electronică au astăzi un efect profund şi pozitiv asupra tehnicilor de furnizare a informaţiei şi probabil mult mai important este procesul de “decorporalizare" al bibliotecilor (disembodiment.). Biblioteca fără ziduri este o realitate. Acest proces de disembodiment continuă cu rapiditate. Pentru multe biblioteci astăzi, sursele de informare accesate prin Internet sunt mult mai importante decât cele stocate pe rafturile proprii. În multe biblioteci, publicaţiile tradiţionale au fost deja înlocuite cu cele electronice. O concluzie logică ar putea fi următoarea: în situaţia accesului generalizat la bazele de date, colecţiile bibliotecilor încep să semene între ele şi oricine poate avea acces la acelaşi articol din orice loc şi ori de câte ori este nevoie, cu condiţia plăţii accesului.

În această situaţie, bibliotecile ca entităţi fizice, vor dispărea? Fără îndoială că nu. Dar unele din ele pot fi asemănătoare cu arhivele sau muzeele şi vor fi frecventate pentru cercetări retrospective. Totuşi direcţia

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

viitoare pare a fi a bibliotecii cu colecţii atât pe hârtie cât şi pe suporturi electronice - biblioteca hibridă. În privinţa resurselor electronice, biblioteca modernă poate juca un rol din ce în mai important ca intermediar permiţând acces la baze de date achiziţionate aşa cum biblioteca tradiţională permite acces la documente pe hârtie. Unii specialişti consideră că biblioteca modernă va îndeplini doar rolul de canal de informaţii de la bazele de date, pe care le achiziţionează, la utilizatori. Ba mai mult, în viitor, mulţi utilizatori nici nu vor mai trece pe la bibliotecă accesând de acasă de la propriul calculator informaţiile care îi interesează, cu sprijinul bibliotecii, care le preia IP-ul, iar formele de acces interactiv le va uşura munca. O asemenea situaţie există deja la Biblioteca Universităţii din Milano. Şi la noi, achiziţia Bazelor de date Proquest şi Springer, de exemplu, deţinătoare a peste 5.000 de publicaţii full text, de către bibliotecile centrale universitare din România a determinat modificări în accesul utilizatorilor la informaţia pe care în mod firesc o ofereau bibliotecile respective. Publicaţii full text pot fi astăzi accesate de la orice calculator al Universităţii, de la catedre sau laboratoare şi chiar din locaţii mai îndepărtate de bibliotecă, cum este Ministerul Educaţiei şi Cercetării, frecventarea bibliotecii nemaifiind obligatorie.

Viitorul profesiei de bibliotecar

Dezvoltarea tehnologiei în epoca electronică va face ca dependenţa bibliotecarului de cărţi fizice să scadă progresiv. Vom vorbi în curând şi la noi de bibliotecarul electronic sau bibliotecarul virtual aşa cum vorbim de biblioteca electronică sau biblioteca virtuală. Bibliotecarul contemporan devine din ce în ce mai mult un consultant în informare după cum profesorul a devenit un consultant în învăţare.

Specialiştii străini în ştiinţele informării îşi pun o serie de întrebări legate de viitorul profesiei de bibliotecar: cererile de informare în ce măsură se vor dezvolta în deceniile următoare? vor avea nevoie oamenii în viitor să fie ajutaţi în rezolvarea problemelor lor informaţionale sau însăşi tehnologia prin perfecţionarea ei îi va ajuta şi nu va mai fi necesară prezenţa unui intermediar? bibliotecarul profesionist se va putea el repede adapta la schimbările vremii pentru a răspunde provocărilor prezentului?

O analiză a evoluţiei societăţii informaţiei conduce la concluzia că cererea de informaţie este în creştere în toate segmentele societăţii. Preocupări şi cereri în legătură cu formarea continuă sau îngrijirea sănătăţii, de exemplu, presupun cereri tot mai numeroase de informaţii. Vor trebui create instrumente informaţionale mai perfecţionate pentru a răspunde acestor cerinţe. În condiţiile în care achiziţionarea, prelucrarea şi diseminarea informaţiei devin elemente esenţiale pentru viaţa oamenilor,

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

bibliotecarii, ca furnizori calificaţi de informaţii, vor creşte în valoare şi recunoaştere.

Problema poate fi pusă şi altfel. Dacă publicaţiile şi sursele de informaţii de toate tipurile devin uşor accesibile publicului prin P.C-urile de acasă şi dacă tehnicile de căutări în baze de date sunt accesibile tuturor, mai e nevoie de bibliotecari?

JoAnn Stefani crede că nu: "Progresul economic şi factorii economici vor pune capăt relaţiei intermediar-utilizator. Dacă educaţia online şi limbajele de comandă sunt atât de perfecţionate încât utilizatorul-final poate el însuţi să-şi caute informaţia, nu va mai fi nevoie de un intermediar. În plus, dacă costurile căutărilor sunt reduse iar valoarea economică a serviciilor de intermediere va scădea corespunzător, aceste servicii vor deveni nerentabile" (2).

Bibliotecarul consilier de informare

Pe termen lung JoAnn Stefani poate avea dreptate.

Astăzi însă suntem încă departe de acest moment. Educaţia pentru informaţie, deşi în unele ţări se face începând de la grădiniţă, nu reuşeşte să instruiască oamenii în aşa măsură încât să nu mai aibă nevoie de sprijin, iar serviciul de referinţe din biblioteci să dispară.

Pe de altă parte, sursele electronice vor fi tot mai sofisticate încât o instruire a utilizatorului va fi absolut necesară oricând. Nu există încă nici acele programe informatice ideale care să selecteze ele însele informaţia dorită. Aşadar, specialiştii în informare vor servi şi în viitor ca ghizi pentru depistarea resurselor şi adesea ca interpreţi ale lor.

De aici se ajunge la altă concluzie şi anume că profesionaliştii în informare trebuie să fie calificaţi atât din punct de vedere informatic cât şi în anumite domenii ştiinţifice spre a face faţa cu competenţă cererilor utilizatorilor care sunt din ce în ce mai specializate.

Se aşteaptă ca ei să îndeplinească funcţia de "analist al informaţiei": să caute, să găsească şi să selecteze informaţia iar rezultatul evaluării să fie apoi prezentat solicitantului. Forest Horton referindu-se la acest tip de persoană, o numeşte "consilier de informare" al cărui rol profesional va fi de a ajuta căutătorii de informaţii "să-şi articuleze mai bine cererile de informaţii" (3). Specialiştii în informare ai viitorului trebuie să aibă un rol mai activ în educaţie şi învăţământ, fiind singurii calificaţi să instruiască oamenii cum să selecteze sursele, cum să aibă acces la ele şi cum să le exploateze. Dar sarcinile lor nu se vor opri aici – ei vor trebui să aibă un rol mai important în extinderea şi utilizării publicaţiilor electronice, a reţelelor de informare, a bazelor de date locale, în crearea unor fişiere proprii pentru

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

utilizatori, în implementarea unor noi tipuri de servicii de informare. Ei vor trebui să aibă o legătură permanentă cu utilizatorii cărora să le ofere date în legătură cu noile surse de informare. În orice caz, majoritatea specialiştilor în ştiinţele informării sunt de acord că rolul profesionalistului în informare va creşte în perioada care urmează.

Unii definesc acest nou tip de bibliotecar "bibliotecar electronic". El este bibliotecarul fără bibliotecă şi comunică cu clienţii săi prin Internet informaţiile obţinute din diferite surse.

În acest sens, J. F. Reintjes notează: "În reţelele viitoare integrate de transfer al informaţiei, bibliotecarii vor fi resursele umane cele mai preţioase. Ei vor stabili metodologia exploatării eficiente a bazelor de date care va fi pusă în practică de serviciile-expert" (4).

Educaţia pentru profesie

Întrebarea care se pune din capul locului este următoarea: poate profesia noastră să se adapteze repede mutaţiilor contemporane? Dacă răspunsul este pozitiv, care este direcţia de dezvoltare a profesiei de bibliotecar acum la începutul mileniului trei?

Primul lucru care trebuie făcut, după părerea noastră, priveşte fixarea competenţelor pe care trebuie să le aibă specialistul din bibliotecă. Atât SUA cât şi Uniunea Europeană au finanţat proiecte importante în această direcţie făcând profilul "intermediarului în informare" ale cărui competenţe îndeosebi în educaţie şi în învăţământ au fost clar determinate.

Din păcate, multe şcoli din lume au o anumită rezistenţă la nou. Curricula lor continuă să se înnoiască cu destulă întârziere la fel şi denumirile lor. Nouă, la Bucureşti, ne-au trebuit cincisprezece ani să redefinim specialitatea noastră din bibliologie şi ştiinţa informării în ştiinţele informării şi documentării. Dacă noi avem o anumită scuză în sensul că învăţământul nostru profesional nu a funcţionat timp de aproape o jumătate de secol şi o structură instituţionalizată care să se continue practic nu exista, în alte ţări, asemănarea justificării nu apar şi totuşi înnoiri importante nu au fost înregistrate.

Cele mai numeroase instituţii de învăţământ care pregătesc bibliotecari poartă astăzi în denumire termenii de ştiinţa bibliotecii şi ştiinţa informării (library and information science).

Relaţia între ştiinţa bibliotecii şi ştiinţa informării, respectiv între biblioteconomie şi documentare, cu toate discuţiile făcute pe această temă nu este pe deplin clarificată.

Voi reaminti celebra definiţie dată ştiinţei informării de Harold Borko după al doilea război […] disciplină care studiază proprietăţile şi

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

comportamentul informației, forțele care guvernează fluxul informației şi mijloacele de prelucrare a informației pentru un optim acces şi utilizare […]. Ea este atât ştiinţă pură cât şi ştiinţă aplicată care dezvoltă servicii şi produse" (5). Este o definiție larg acceptată şi astăzi care continuă să acopere întreaga arie a ştiinţei informării.

Dacă inițial se vorbea doar de documentarist şi bibliotecar, dezvoltările ulterioare ale informării computerizate au permis apariția şi a noțiunii de specialist în informare.

În ultimii treizeci de ani au fost înregistrate mai multe disfuncții în relația dintre ştiința informării şi ştiința bibliotecii în problema formării profesionale inițiale. Pe de o parte, este neîndoielnic faptul că marea majoritate a celor care sunt numiți astăzi specialişti în informare nu provin din şcolile de bibliotecari şi nu au nici educație formală în ştiința informării. E greu de contestat, de asemenea, faptul că progresul înregistrat în ştiința informării vine din afara profesiei de bibliotecar. Pe de altă parte, paradoxal, şcolile noastre de bibliotecari sunt cele care formează, în cele mai multe locuri, şi specialişti în ştiința informării.

Mai există, e adevărat, alte instituții care au programe de formare în ştiința informării. La o privire mai atentă a curriculum-ului acestor şcoli se constată că de fapt programele lor nu sunt în ştiința informării ci în ştiința calculatoarelor, în informatică, ceea ce este cu totul altceva. Acele instituții de formare care consideră ştiința informării sinonimă cu ştiința calculatoarelor nu pot fi luate în serios şi oricine înțelege de ce. E adevărat că ştiința informării se foloseşte astăzi intens de calculator, ca de o unealtă formidabilă, dar câte alte domenii nu utilizează calculatorul? Nu trebuie totuşi să facem confuzie între instrument şi aplicația sa.

Aproape toate şcolile de biblioteconomie din lume acreditate poartă astăzi în nume sintagma de "ştiința informării". Modul în care ştiința informării este prezentă însă în curricula acestora diferă de la o şcoală la alta. În cele mai multe însă numărul disciplinelor din ştiința informării este mult inferior celor din biblioteconomie. Adevărul e că multe şcoli nu ştiu cum ar trebui să arate cu adevărat o bună programă pentru ştiința informării, programă care să nu se suprapună cu cea din biblioteconomie. Întrebările care revin adesea în comentariile specialiştilor sunt următoarele: cât şi ce din ştiința informării trebuie să cuprindă o programă care pregăteşte bibliotecari? specialistul în ştiința informării trebuie pregătit separat şi dacă da, câte cunoştințe din biblioteconomie trebuie să primească?

Esența curriculum-ului pentru formarea bibliotecarului este comunicarea umană, în general. Bibliotecarul trebuie să studieze şi să-i devină familiare toate aspectele ciclului comunicării, de la crearea şi înregistrarea cunoştințelor, achiziția, prelucrarea acestora de către agenți,

BDD-A27122 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

până la asimilarea şi aplicarea lor practică. Multe din aceste procese se desfăşoară în sau în afara bibliotecii, dar ele nu pot acoperi întregul ciclu de formare. Centrul atenției în formarea profesională viitoare va fi specialistul în informare şi modul în care el poate sprijini procesul de comunicare.

Se discută de câțiva ani în presa de specialitate despre competențele necesare unui bibliotecar în viitor. Nu aş dori să revin asupra disputei istorice dintre bibliotecari şi documentarişti, dacă mai importantă este litera sau numărul (6). Pentru comunicarea interumană, fie ea formală sau informală, cuvintele sunt mult mai importante decât numerele, şi aceasta nu pare să se schimbe în viitorul apropriat. Un bibliotecar trebuie fără îndoială să aibă competențe în comunicare, principala activitate a documentariştilor

În ultimii ani, o atenție sporită a fost acordată tipurilor de management incluzând totul de la statistici la cercetări operaționale. Exagerările implicării disciplinelor de management în educația de bibliotecă, consideră specialiştii, a dăunat global, pregătirii bibliotecarului. Nu toți bibliotecarii, susțin ei, au abilități de management indiferent că acesta se referă la documente, tehnici sau la personal. Părerea noastră este că nu toate formele de management sunt irelevante pentru bibliotecari. Managementul marilor structuri poate interesa, e adevărat, numai pe unii, dar abilitățile manageriale privind organizarea muncii trebuie să preocupe pe toată lumea.

Bibliotecarul viitorului este dependent de calculatoare şi rețele de telecomunicații. El va trebui să înțeleagă posibilitățile şi limitele tehnologiilor de achiziție, stocarea şi diseminarea informatizată a documentelor. Aceasta nu presupune neapărat înțelegerea mecanismului funcționării calculatoarelor, aşa cum cei mai mulți dintre noi nu înțelegem mecanismul de funcționare a automobilelor, dar ne folosim de ele. Important pentru bibliotecari este să cunoască bine caracteristicile bazelor de date disponibile prin Internet, precum şi modul în care aceste resurse pot fi exploatate cu eficiență.

În biblioteconomie ca şi în şoferie este mult mai util să-ți formezi deprinderi decât să cunoşti funcționarea mecanismelor de care te slujeşti – cel puțin pentru o bună parte dintre noi.

Concluzii

În urmă cu peste două decenii, americanul A. Brown vorbea cât de terifiant este valul schimbării pentru cei mai mulți oameni care nu vor sau nu pot să renunțe la vechi în favoarea noului (7), agățându-se cu disperare de vechile structuri, tehnici şi metode de lucru. În multe locuri, biblioteca a devenit o structură, învechită. Bibliotecarii au datoria să construiască un nou tip de bibliotecă bazată mai degrabă pe expertiză tehnică decât pe facilități fizice. Este timpul schimbării, timpul modernizării profesiei. Bibliotecarul

BDD-A27122 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)

trebuie să ţină pasul noului şi să se integreze repede, ca element indispensabil, în societatea informaţiei.

Note şi bibliografie

(1) **GIULIANO, Vincent E.** The Relationship of Information Science to Librarianship: Problems and Scientific Training. În: *American Documentation*, 20 Aprilie 1989, p. 344-345.
(2) **STEFANI, JoAnn.** O Weep for Librarianship. In: *Southeastern Librarian*, nr. 1, 1992, p. 14.
(3) **HORTON, Forest W. Jr.** Human Capital Investment: kez to the Information Age. In: *Information and Record Management*, July 2002, p. 38.
(4) **REJNTJES, J. F.** Instant Librarians. In: *Christian Science Monitor*, 3 August 2002, p. 9.
(5) **BORKO, Harold.** Information Science: What is It? In: *American Documentation*, 19, nr. 1, 1968, p. 5.
(6) Este vorba de disputa între bibliotecari şi documentarişti cunoscută în literatura de specialitate ca disputa între litere şi cifre. Vezi în acest sens "Corelaţia biblioteconomie-documentare şi implicaţiile ei contemporane". În: **REGNEALĂ, Mircea.** *Studii de biblioteconomie*. Constanţa: Ex Ponto, 2001, p. 167-212.
(7) **BROWN, A**., The Age of Osiris: Tumult and Transformation. In: *The Futurist*, 14, nr. 2, 1990, p. 20.

BDD-A27122 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:51 UTC)